
Pentti Virrankoski, **Anders Chydenius**. Demokraattinen poliitikko valistuksen vuosisadalta. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo—Helsinki—Juva 1986. 498 s.

Professori Virrankosken mittava työ on ensisijaisesti Anders Chydeniuksen elämäkerta. Työ on kunnianosoitus osittain jo unohtuneelle Pohjanmaan suurmiehelle, jota suomalaisessa historianopetuksessa on pidetty jopa myyttisenä henkilönä. Tällä tarkoitan sitä, että Chydeniuksesta on kerrottu ylistävästi ja suomalaisuutta korostaen joitakin asioita, mutta samalla hänen todellinen merkityksensä on jätetty unohtuiksi. Tästä myytin hämäryydestä Virrankoski tuo Chydeniuksen erinomaisella tavalla historian todelliseksi henkilöksi.

Kirja ei onneksi ole vain tavanomainen elämäkerta vaan se laajenee edetessään kokonaisen aikakauden, niin kutsutun vapauden ajan, ja yhden Ruotsin valtakunnan alueen nimittäin Pohjanmaan 1700-luvun historiaksi. Tällaiset laajennukset merkitsevät sitä, että Chydeniusta ja hänen merkitystään tarkastellaan koko hänen oman aikansa kehityksessä. Näin tehdessään Virrankoski välttyy mahdolliselta harhalta, joka tekisi Chydeniuksesta merkittävämmän kuin hän ehkä omana aikanaan on ollut. Chydenius ei Virrankosken mukaan ole mikään vapauden ajan poikkeusilmiö Ruotsin valtakunnassa, mutta

tämä ei myöskään riistä Chydeniukselta hänen merkitystään.

Kantavuutta Virrankosken teos saa ennen kaikkea siitä, että se muodostuu laajaksi esitykseksi yhtäältä vapauden ajan loppupuolen yhteiskunnallisesta ajattelusta ja käytännön politiikasta ja toisaalta se tuo esiin Kustaa III:n yksinvaltiuden mukanaan tuomat muutokset sekä ajattelussa että politiikassa. Tässä katsannossa teos on erinomainen kuvaus vallan ja poliittisen hallitsemisen tavan muutoksesta. Tässä kokonaisuudessa luodetaan myös Chydeniuksen käsityksiä yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisesta vallasta.

Kuten sivumääräkin osoittaa on Virrankosken työ laaja kvantitatiivisesti arvioituna. Mutta tähän laajuuteen sisältyy myös monipuolisuus. Mittavuudestaan huolimatta kirja ei ole lukijaansa nujertava eikä väsyttä tylysydellään. Virrankosken esitystapa on jopa nautittavaa. Siitä voi päätellä, että Virrankoski on ryhtynyt Chydenius-tutkimuksessaan mieluisaan puuhaan ja siksi hän on onnistunut pistämään itsensä »peliin». Paikka paikoin tämä innostus kuitenkin astuu tieteellisen viileyden ja asiallisuuden varpaille.

Sujuvuuden ja asiallisuuden tai luotettavuuden välinen jännite tulee esiin silloin kun lähteet loppuvat. Näissä tilanteissa Virrankoski on uskaltanut rakentamaan loogiselta vaikuttavaa siltaa kuilujen yli. Samalla hän kuitenkin joutuu turvautumaan »juoruiluun» tai spekulatioon. Tosin on sanottava, että tällaista tapahtuu varsin harvoin, mutta voidaan myös kysyä, onko se laisinkaan tarpeen kokonaisesityksen kannalta.

Juoruilun tyylillä esiintyy muun muassa silloin, kun Virrankoski eräiden virkanimitysten yhteydessä käsittelee Chydeniuksen ja hänen kilpahakijoidensa välisiä suhteita. Spekulatiota tulee taas vahvasti esiin silloin kun Virrankoski yrittää tarkentaa Chydeniuksen kuvaa Kustaa III:sta ja hänen yksinvaltiudestaan. Tällaiseen spekulatioon pakottaa tietysti Chydeniuksen tiukka demokraattisuus hänen kirjoituksissaan. Kuitenkin käytännössä Chydeniuksen kanta Kustaa III:een oli varsin myönteinen. Tätä suhdetta ja mahdollista kannan muutosta Chydenius ei kuitenkaan ole itse käsitellyt missään. Tässä yhteydessä Virrankosken puolesta on kuitenkin todettava, että hän ei mene missään vaiheessa esittämään arvailujaan varmoina tuloksina.

Virrankosken teos ei ole ainoa Chydeniuksen elämäkertä. Kuitenkin se on ensimmäinen laaja Chydenius-tutkimus Georg Schauman'in 1908 ilmestyneen Chydenius-elämäkerran jälkeen. Toki välilläkin on ilmestynyt Chydeniusta koskevia tutkimuksia niin Suomessa kuin ulkomailla, mutta merkittävydessään Virrankosken tutkimusta voidaan verrata vain Schaumanin työhön. Omasa puolestaan Virrankoski pyrkii vetämään selvästi rajaa aikaisempiin Chydenius-tutkimuksiin ja määrittämään tarkasti oman työnsä paikan. Mutta kuten hän itsekin toteaa historian tutkimuksen puolella ei enää ole kovin pal-

jon odotettavissa uutta tietoa. Sen sijaan voidaan nähdä, että systemaattinen ja yhteiskuntatieteellinen Chydenius-tutkimus odottaa vielä tulemistaan. Ja tällaisellekin työlle Virrankosken tutkimus antaa erinomaisia lähtökohtia.

Virrankoski tuo Chydeniuksen esiin niin poliitikkona, hengenmiehenä, yhteiskunnallisena ajattelijana kuin yhteiskunnan tutkijanakin. Näissä kaikissa »rooleissaan» Chydenius asettui johdonmukaisesti yhteiskunnan köyhimpien puolelle ja kaikenlaisia yhteiskunnallisia etuoikeuksia vastaan. Sekä poliitikkona että hengenmiehenä Chydenius toimi tiukasti vakaumuksensa mukaan. Hänen vakaumuksensa kasvoi sekä valistuksen että pietismin aatemaailmasta. Tätä Chydeniuksen aatteellista kuvaa täydentää vielä se, että hän myös yksityisenä ihmisenä toimi lähimmäistensä hyväksi eikä epäröinyt käyttää omia varojaan muiden tarpeisiin.

Vaikka olen itse tarkastellut Chydeniusta suomalaista politiikantutkimuksen historiaa käsittelevässä kirjassa, voidaan tässä yhteydessä tietysti kysyä, miksi Virrankosken historian tutkimusta esitellään *Politiikka* -lehden palstoilla. Tähän löytyy kyllä monia selityksiä, ja varsinaiset vastaukset löytyvät Virrankosken teoksesta. Yleisenä ajatuksena voidaan sanoa, että yhteiskuntatieteilijöillä ja poliitikan tutkijoilla erityisesti on edelleen paha tapa irtautua menneisyydestä. Tutkimuskohteiden ja kursikirjojen valinta, muutamia klassikkopakkoja lukuunottamatta, osoittavat, että tutkimus voi liikkua vain aivan tuoreimmassa asioissa ikäänkuin menneisyyttä ei olisikaan. Virrankosken Chydenius -kirja antaa selkeän kuvan siitä, että politiikantutkimus ja teorianmuodostus voisivat rikastua myös historiallisten kohteiden tutkimuksella.

Vapauden ajan poliittinen elämä valtataisteluineen sisältää samanlaisia jännitteitä kuin Suomen viimeisin hallituspeli. Poliittinen päätöksenteko oli vahvasti keskittynyt pienelle ryhmälle ja se tapahtui keskeisesti perustuslaillisen päätöksentekojärjestelmän ulkopuolella. Tuon ajan poliittisen päätöksenteon tutkimus voisi antaa yllättäviäkin näkökulmia vaikkapa korporativismin tutkimukseen. Oma jännityksensä sisältyy myös vapauden ajan puolueiden väliseen jatkuvaan valtataisteluun puhumattakaan siitä, miten poliitikkoja pyrittiin saamaan myös siviilioikeudelliseen vastuuseen osallisuudesta »huonon» politiikan toteuttamiseen.

Vaikka Virrankoski keskittyikin lähinnä ilmiöihin, jotka liittyvät Ruotsin valtakunnan sisäisiin kysymyksiin, hän kuitenkin tuo esiin myös sellaisia asioita, jotka antavat aihetta ulkopoliitikan tai kansainvälisen politiikan tutkijoillekin. Ruotsin Venäjän suhteiden tarkastelu osoittaa, että Suomen idänpolitiikan perusteita muotoiltiin jo paljon ennen Venäjän vallan aikaa. Jo vapauden ajan alkuaikoina kreivi Horn myssypoliitikkona esitti, miten valtakunnan etu vaati myös Venäjän edun ja tarpeiden huomioimista ulkopoliitikkaa rakennettaessa. Toisin sanoen

Suomen nykyisen ulkopoliittikan aatteellisia juuria voidaan hakea kauempaakin kuin 1800-luvulta.

Chydenius on kiintoisa kohde myös rauhantutkimuksen näkökulmasta, vaikka Virrankoski ei tätä ulottuvuutta erittelekään kovin perusteellisesti teoksessaan. Esiin nousee kuitenkin käsitys, että Chydenius oli ennen kaikkea rauhanpoliitikko. Tätä tukee muun muassa se, että Chydeniuksen keskeisenä yhteiskunnallisena tavoitteena oli mahdollisimman tasaisesti jakautuvan yhteiskunnallisen vaurauden luominen. Vauraus ei kuitenkaan ollut hänen mukaansa mahdollista ilman rauhaa. Eikä Chydenius suhtautunut kielteisesti vain sotaan, vaan hän ymmärsi, että myös asevarustelu tai valmistautuminen sotaan vaaransi ihmisten hyvinvointia.

Omalla tavallaan Virrankosken Chydenius-elämäkerta puuttuu myös moniin muihin kysymyksiin. Suomen ja suomalaisuuden näkökulmasta kirja tuo esiin sen, että mitään Suomea ei vielä 1700-luvulla ollut. Chydenius itse koki olevansa Ruotsin kansalainen ja hänen paikallinen identiteettinsä kiinnittyi lähinnä vain Pohjanmaan lakeuksille, joita hän ensisijaisesti katsoi edustavansa. Juuri tästä näkökulmasta hän myös tarkasteli keskustan ja periferian välistä suhdetta Ruotsin valtakunnassa ja asetui puo-

lustamaan poliittisessa työssään periferian oikeuksia taloudelliseen kehitykseen ja vaurauteen.

Kaiken kaikkiaan tämän päivän yhteiskuntatieteilijöiden itsestäänselvyyksien näkökulmasta Chydenius-elämäkerta on suositeltavaa luettavaa. Sen kautta selviää, että ruuhka-Suomi ei ole aina ollut ruuhka Suomea eikä Suomen kehittyneintä tai vaurainta aluetta. Pohjanmaa oli 1700-luvulla melkeinpä Suomen edistyneintä ja vaurainta aluetta. Muutoksen tutkimuksen kannalta tästä avautuukin kiintoisia kysymyksiä, joihin voidaan historian kautta löytää myös vastauksia. Jännittävää on myös se, että osittain Pohjanmaan vauraus selittää sen, että 1800-luvun Suomen historian merkkimiehet tulivat valtaosin sieltä eikä suinkaan Varsinais-Suomesta tai Uudeltamaalta.

Vaikka Virrankosken teosta voidaan arvostella kriittisestikin, niin ennen kaikkea se ansaitsee kiitokset. Omalta kannaltani soisin, että se kuluisi myös mahdollisimman monen poliitikantutkijan käsissä ei vain historian kurioositeettia tarkastelevana teoksena vaan ennen kaikkea politiikan tutkimukselle myös uusia näkökulmia avaavana virikkeenä.

JYRKI KÄKÖNEN